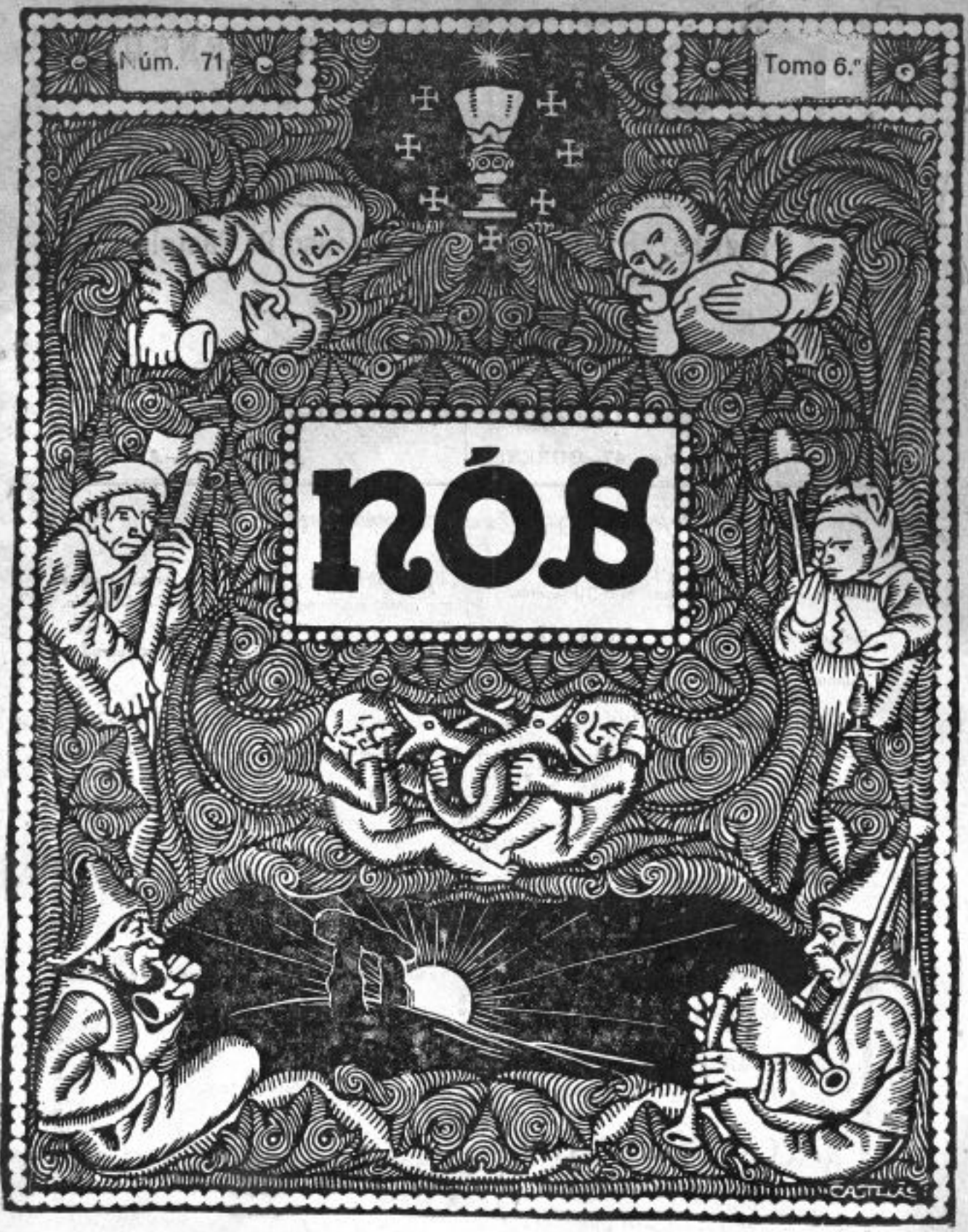
Núm. 71
Tomo 6.º
nós
CASTELLÁS

NÓS.

BOLETÍN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

Direitor Literario
Vicente Risco

Direitor Artístico
Alfonso R. Castelao

Adeministrador
ANXEL CASAL

DIREICIÓN E REDAUCIÓN:
Sto. Domingo, 47—OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:
Real, 36 1.°—A CRUÑA

ABONAMENTO

Doce nimaros, na Península	6'00 *pesetas.*
Fora da Península	8'00 »
Nimaro solto	0'70 »

NOTA

Este boletín non pubricará mais orixinás qu'os que foran direitamente solicitados pol-a Direición. Tampouco se fai solidario das ideas n-eles emitidos, a non ser dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redaución.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

Antón Lousada Diéguez, pol-a REDAUZÓN.
Inéditos do Lousada.
Unha lección de Lousada Diéguez, por XOSÉ FILGUEIRA VALVERDE.
Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza.

Reloxería ZENITH
MAQUINAS PARLANTES DISCOS
AGULLAS e ACCESORIOS
M. CALVIÑO - Ourense

Vicente Risco
Abogado
Santo Domingo, 47-2.° Ourense

nós

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano XI ★ Ourense 15 de Novembro do 1929 ★ Núm. 71

ANTÓN LOUSADA DIÉGUEZ

† en Pontevedra o 15 de Outono do 1929

ANTÓN LOUSADA DIÉGUEZ

Ainda hai ben poucos días qu'a terra do cemiterio de Pontevedra cobre piedosa o corpo amurchado pol-a doenza, d'Antón Lousada Diéguez. A door da sua perda segue cavando en nós ao longo do outono e ha seguir cavando igoal qu'o primeiro dia, en todal-as sazós futuras. Nas fartas e trunfantes pra Galiza, a nosa lediza ha ser amingoada pol-a ausenza do amigo e mestre; nas doorosas e tristeiras, que voz nos dará forza, que consello e que prudenza semellantes â sua, virannos fortalecere? Pois Antón Lousada era un d'ises poucos homes donos da rara virtude d'espallar ao seu redor ondas d'enerxía animadora, e ond'il estivera, sentíase a presenza pura e ergueita com'unha flama, do ideal da Galiza feito home.

Home puro, rexo, sabio e bon. Nado e criado no seo d'unha familia ond'a práitica das virtudes cristiás non era fórmula nin costume, senón o pan cotián do esprito, Lousada amou dende neno a fé sinxela dos labregos e dos mariñeiros, a inmorrente verdade católica brilaba sempre com'unha mañán espranzada no seu esprito, e as verbas da *Imitazón de Cristo* levábanlle cada hora dubidosa un consolo e unha afirmanza. Era o Kempis pra il inda mais qu'un libro de cabeceira; era a esenza do cristianismo falándolle co-a voz mais nidia e desincarnada. Tíñao en grego, en latín, en castelán, en catalán, nas lingoas da cultura e na lingoa do pobo amado pol-a eixempraridade e o paralelismo histórico. Canto lle doería non telo en galego! Il, que puxo na nosa lingoa a orazón de Xesús, o *Padrenoso*, e a oración da Virxen, a *Salve Regina*, qu'un santo galego escribeu e qu'os galegos non sabemos rezar na nosa fala...

Non nos estreveríamos arestora a analizare de que xeito o Lousada sintía a función histórica do catolicismo. Mais podemos afirmare pol-o menos, que d'unha maneira dinámica e rexeneradora, e que no probrema de Galiza coidaba esencial e guiadora a ensinanza do Evanxeo, a loita ardente pol-o conquerimento da verdade, ao estilo da i-alma d'un San Paulos, d'un Santo Agostiño. Consideraba impía e falsa a ideia d'un catolicismo acatado coma gardador d'un orde social determiñado. Por iso non fuxía das esprencias novas que levaban un ideal de xustiza, e adeprendeu nas *Confesións* e na *Cibdade de Deus* a propedéutica dos camiños da perfeizón individual e histórica, camiños longos, esgrevios, nos que ás veces o curazón fica nas espiñas das sebes, mais que nunca deixan de guiar aos hourizontes desexados qu'o Verbo Inmorrente prometeu aos seus fieis. Por iso seguíu aquil partido de cabaleiros que no meio dos seus erros, tivo a groria de defendere a pureza da tradizón e que n-algús espritos superiores representaba somentes unha dinidade espirtual nas loitas da Hespaña moderna. Non foi a il levado coma Bradomin ou Barbey d'Aurevilly, por unha morbideza artística, un desalento, ou un aristocrático arcaísmo; pois o Lousada soilo apreciaba a honradeza orixinal do esforzo.

Do seu ser de cristiao han falar algún día as derradeiras palabras qu'escribeu pra os seus fillos e que seu amor a Galiza non desaprobará que señan coñecidas por todol-os fillos da nosa Terra. Do seu ser tradizoalista fala o ideario todo do Lousada. Non tradizoalismo morto, cristaízado, senón unha traduzón da verba equivalente a liberazón das almas dos pobos, a futuridade d'esprito e de xustiza. Porque

tiña fé no pobo e no porvir, foi Lousada nemigo da nivelazón moderna, que nas suas técnicas, non vai dirixida por un ideal superior ás necesidás do istante presente. Nas afirmazós anteriores vai envolta unha determiñante superior e decididora do esprito do Lousada: Romantismo.

Maxinámolo d'estudante, no tempo formador do caraute. En Deusto, en Sant'Iago, en Madrí, Lousada estudaba arreo, sentía imperiosas curiosidades d'ideias novas, e con seguranza sabía escolmar as mais vitaes. Os exercizos físecos fortificaban o seu corpo de ferro, de fidalgo casto e sán, que rubía d'un pulo a costa que leva de Pazos d'Arenteiro a Laxas, e xogaba a pelota vasca ca gracia e a resistenza d'un bó fillo d'Oyarzun ou d'Ondárroa. Nos folgos do estudo e do sport—cand'iste non era moda burguesa—o estudante Lousada lía poemas e collía froliñas sinxelas da campía. Gostaba da enorme soedade do pastor errante d'Asia e do coto ermo, imaxes da paixón de Leopardi, e non atopaba unha decadenza, senón unha pura luzada cristián, no bosque outonizo de Verlaine.

As froles gardadas nos libros d'estudante, e os primeiros ensaios literarios do Lousada, lembran unhas *Ensoñaciós do paseante solitario* d'un mozo Rousseau que tivera confianza en Deus, e non deixara aniñar na i-alma os demos d'unha soberbia sempre desperta. O mozo foi criando un saber caraiterizado por duas calidás pouco comús hoxe: escolleito e honrado.

Da conversa qu'os pensadores sosteñen dend'a orixe da filosofía, gardou Lousada toda verba pura e toda palabra de vida

Por saber honrado entendemos o que se fai mainamente e con seguranza, probado co martelar da meditazón e da críteca. N-il foi mestre o Lousada: sabía moi ben as cousas. D'eiquí o seu respeito pol-o pensamento e unha arela de perfeizón que lle fixo rachar ou gardar esquecidos no fondo dos caixós da mesa de traballo moitos ensaios filosóficos e políticos, moitos belidos poemas cos qu'outros faríanse un nome gabado da xente.

Cando espertou no Lousada a fé galeguista? Pois dicir «o amor a Galiza» é dicir pouco. Tamén aman a Galiza os que lonxe d'ela e indifrentes ao seu futuro, dinse galegos diant'unha farta mesa ou n-algún istante fuxitivo de saudade. Fillo da crara Estrada d'onde com'unha estrela, surten os camiños en precura da serra e da costa, criado no pazo de Moldes, señor d'hourizontes no qu'a rexa montana e o chao farturento do Carballiño déixanse amolecer pol-o primeiro feitizo do val do Avia, Lousada foi galeguista coma foi cristiao e romántico: dende neno.

O seu galeguismo non ademitía discusión nen proba: era o eixe do seu esprito. Seguramentes foi ao principio unha longa emozón solitaria, xa señora dos soños da adolescenza. Logo, os seus hábitos de pensamento dinámico e práitico, a sua fina apreciazón moral, os seus viaxes pol-a terra galega, a sua costante preocupazón das realidás do mundo, fixeron d'il o formidábele apóstolo do galeguismo que todos temos coñecido e apreciado. Tiña pra selo condizós que poucas veces se xuntan n-un home: a pureza qu'ela soila fai discipres, a fé qu'acende as verbas, a prudenza e o consello que guían, o ollo certeiro, esprimentado nas realidás humanas.

Froito de longas meditazós éticas foi aquil xuizo seguro qu'o Lousada locía diant'os homes e diant'os feitos. Endexamais se deixaba amolecer pol-a opinión xeral, pol-a groria do istante, pol-a moda ou pol-as aparenzas. Estas calidás estaban servidas por unha aitividade leda. Sempre estaba disposto a camiñar. Unha serán, hai tempo, dicía falando diant'un vello casón de Pontevedra:

—Esta casa é unha das miñas primeiras lembranzas: saían d'eiquí os coches da Estrada, d'Ourense. Traguíame o meu pai co-il, chegabamos de mañanciña, e quedoume d'aquelo o amor das viaxes.

Lousada quixo salvar a tradizón e o futuro de Galiza; por iso foi un político. Tiña o gosto e a paixón da Política. Isto, sobretodo pr'os estranos, non figurará ningunha rara calidade. Pra nós é unha das mais eisaltadoras. Pois cando todos facían a política ao son do reló de Gobernazón, o tradizoalista, sintindo a rebeldía das rexiós católicas e antergas, o romántico ollando a podremia dos d'enriba e o envilecimento dos d'abaixo, o galego sintindo Galiza orfa e aldraxada con tod'aquela cohorte de diputados e senadores que soilo protestaban da elevazón da tarifa do *sleeping*, e entraban nas aldeias o víspora dos votos baixo d'arcos de follatos, botouse a loitar franco e ceibe, por un ideal de redenzón, d'afirmazón de vida ou morte. Non sentía deixar as meditazós do estudoso nen a leitura do Kempis, pois dos filósofos e da relixión sugaba un esprito de caridade e de xustiza, que xusga incompreto todo esforzo que non pense nos outros homes.

O Lousada, -levado pol-o aceso galeguismo, foi un bó político. Tiña o ideal Tamén o teñen outros. Pro ademais tiña a téinica e disfroitaba no ar da dinificazón cibdadán. N-un tempo no qu'os mais dos inteleituás decráranse apolíticos c'un sorrir de superioridade ou de parvada, o eixempro do Lousada loce com'unha forza viril. Coma n-outro tempo houbera sido soldado, foi Lousada n-iste tempo un político: cumprindo unha urxente obriga da concenza. Queria recoller a voz dos pobos guiando os seus destiños, com'escoitaba o canto coral da xente e a pregaria unánime da catolicidade. Na cátedra, na diaria conversa, na imprensa e na tribuna, exercía a suxestión que soilo espallan os homes fortes e desinteresados. Ond'il puxera a man, ficaba unha garantía de duranza. Ollai esa *Coral Polifónica* de Pontevedra, na qu'o esprito de Lousada ha vivir sempre, non somentes en lembranza, senón en consello e en presenza espirtual

Un istante, levados da memoria esquecimol-a nosa door pra falarmos do Lousada. Agora, a Door impracábele fai cair a pena. Ainda hai poucos días... Ainda recibimol-o correio, ou imos pol-as rúas das cibdades, ou pol-os camiños da Galiza, non ben convencidos de que non haberá carta de Lousada, de que non xurdirá fumando un cigarro, co xesto franco pr'apertarnos no seu peito rexo...

Decide, amigos: Castelao, Risco, Iglesias, Cuevillas, Vilar, tantos, todol-os bós galegos coñecidos e outros moitos mais que viven nas nosas vilas, nas aldeias e cibdades: decatádesvos da ausenza de Lousada?

Pol-o d'agora, non de todo. E dinantes que se faga inrremediábele, haberá un libro feito con amor, pra recoller o que poida ser recollido, o qu'a Morte queira que se recolla, d'aquil home que sen piedade rebatou do seu fogar da Galiza. N-ise libro falarán todol-os que coñeceron ao Lousada, e falará il mesmo.

NÓS sai hoxe enloitado com'un orfo, pois morreu un dos seus fundadores, un dos seus guías e conselleiros. Qu'a guía e o consello do Lousada non s'afastará de NÓS, non compre decilo. E a nosa door non precisa palabras: morreu o noso irmán.

†

INÉDITOS DO LOUSADA

Na sua breve vida, o Lousada escribeu moito e pubricou moi pouco. O seu desexo de perfeizón, a sua concencia d'investigador e o seu esquisito gosto d'artista, se non conformaban con calquera cousa, e facían que desbotara e deixara de rematar traballos de qu'outro s'houbera gabado satisfeito.

Nas páxinas do NÓS—cuia ideia orixinal a il se lle debe—encomenzou a pubricazón d'un importante traballo filosófico: Teoría quasi trascendental da velocidade, *cuias ideas fundamentás, d'un fondo intrés, están sendo hoxe debatidas no mesmo senso en qu'il as pranteaba. E il non-o rematou, por querer, pra darlle un asento firme ás suas hipóteses, afondar primeiro en certos probremas matemáticos.*

De antr'os seus papeis inéditos, aínda non revisados por inteiro, escollemos os qu'eiquí van: dous poemas orixinás, unha fermosa traduzón d'un soneto da Vita Nuova *do Dante, qu'era un dos seus breviarios, dous contos de fondo engado na sua aparente sinxeleza, e o pirmeiro paso d'unha comedia da que disgraciadamente non pareceu aínda o remate.*

Estas reliquias do seu lumioso pensamento houran hoxe as páxinas da revista que xurdiu da sua mente.

L O N X E

Probes rosas, saudosas
Esperando amañecer;
Loumiñadas, degaradas
Por medrar, y-arrecender.
Tristes rosas amorosas,
Todo chega, y-o fin chega
Cando a pola se dobrega
E non vos pode soster.

Craros soños, frolecidos
Cobizando un ideal;
Aniñados, enchoyados,
N'unha roseira lanzal.
Tristes soños noitecidos,
Todo chega, y-o fin chega
Se dos soños soilo queda
O Imposibre no rosal.

Pontevedra, Nadal, 1926.

***

Ano novo, vida nova
Ano novo ¿qué traerá?
O vello sospiros leva
O novo ¿qué levará?
Ano que de festa naces,
O pasado xa pasou
Y-a primaveira enverdece
O xardín que se murchou,

Mais sei d'abondo ano novo
Qu'o tempo que se vai indo
Pra sempre leva o cheirume
Das froles que van caíndo.
Ano novo, vida nova;
Ano novo, outro virá;
O vello sospiros leva,
O novo xa os traerá.

SONETO XV DA «VITA NUOVA», DO DANTE

«Tanto gentile e tanto onesta pare...»

Tan xeitosa parece e recadada
A dona miña s'ela a outro saúda
Qu'a lingua s'esmorece e queda muda
Y-os ollos non estreven a mirada.
Ela vaise sentindose gabada,
Mainiñamente, qu'a omildá ll'axuda:
Si é unha cousa n'o ánimo pon duda,
Do ceo â terra n'un milagre dada.
Y-amostra tal feitizo a quen-a mira,
Y-ô curazón c'os ollos da un dozore,
Que non pode entender quen non-o proba.
Paresce que c'os beizos ela move
Un esprito soave cheo d'amore,
Qu'â-y-alma vai dicíndolle: sospira.

UN CONTO

Boteime a camiñar pol-o Ceo, brincando d'estrela en estrela, correndo pol-as estradas d'a lús e dos ensoños.

Respiraba n'o aire da Terra. Un amigo díxome qu'estaba cabeza abaixo c'un pé n'o Pegaso y-outro no Cisne e c'os beizos y-os ollos n'un anaco d'Europa.

Seguín brincando d'estrela en estrela. Caín n'un cometa que me serviu de *skís* por algún tempo.

Sentinme liberado. Cheguei a comprender que o mais grande movimento é a profunda e infinida quietude.

Os meus pés foron trazando a mais longa estrada qu'un xenial inxeniejro pudo maxinar. Mais eu seguía respirando o aire da Terra, y-os meus ollos aínda vían a nosa paisaxe y-as nosas mulleres y-as nosas miserias... Aínda oía falar ôs faladores e sentía nos beizos o aire das cidades... Petaba o meu alento na miseria.

Bulín moito mais, fixen c'o meu camiñar unha infinida órbita, brinquei por riba da Águia e de Sirio... Cheguei a cansar... Tiña razón o meu amigo.

A miña cabeza estaba na Terra, sempre na Terra, y-era o inconmovibel centro d'a órbita qu'eu fixera.

Eu era un home e nin as estrelas, nin os cometas podían arrincar a miña testa da Terra pra leval-a ô Ceo. Pra bicar o Ceo e respirar no cumio era preciso que os meus pés se asentasen na Terra e que camiñase moito pol-o mundo.

O U T R O C O N T O

Cando me erguin aquela mañán dixéronme que Delores, a irmáa da miña caseira Francisca, estaba a morrer. Era moza y-era mozo o seu home. Tiñan catro filliños, y-un dos filliños, o mais pequéno, tamén estaba—probiño—morrendo com'a nai.

Pra escorrental a tristura funme a tomal-o sol na solaina, n'unha mañán d'Outono. A aldea, os montes y-o ceo eran de pás.

Pol-a corredoira á veira da miña casa baixaba Manuel, o home da muller enferma, o pai do neniño doente. Levaba un queipo no brazo... Subíu un valo, entrou n'unha horta súa e foi collendo paseniño berzas e berzas, atou dúas cepas, cargou o queipo y-unhas vides, e siguíu pra outra leira súa a traballar e recoller.

Eu, home da cidade e de cultura sentín unha ferida no curazón ó lembrarme da muller e do meniño loitando co'a enfermedade soilos n'a casa. E pensei en que o amor y-o sentimento soilo surden co'a cultura...

Chamoume o criado pra xantar... Y-estonces lembreime de que Manuel non tiña criados, que sin o seu traballo a súa muller y-os filliños habían morrer e que aínda tiña él que ordeñal-a vaca, facel-o caldo, carrexar a auga e poñer unhas patacas... E que non tiña tempo pra se consolar e pra consolar, anque o sentimento lle roera o curazon.

Malpocadiños d'aqueles que n'a vida non teñen tempo pra queixarse nin pra dar consolo. Probes dos que non se poden decatar d'a delor.

A D O M E A D O R A

(P A S O P R I M E I R O)

N-a escea un xardín de gusto novo. Á dreita albres outos, e baixo d-eles unha mesa de pedra, tallos e cadeiras, todo escolleito como de xentes adiñeiradas que correron moito mundo e souperon ollar fermosuras. É n-unha aldeia d'unha montaña de Galiza, lonxe das vilas e do mar: somentes por unha pequena estrada chega o vento da civilización.

É no vrán con moito sol e moitos paxariños. Cai a serán.

Óyese o pensamento d'unha vella cega n-unha vós fonda e louxana antr'os albres.

A VELLA CEGA

Son unha ceguiña cega, e chámanme a meiga da Xestosa, mais vín moitas veces erguerse e deitarse o sol. Lémbrome de cando rapaciña por antr'as touzas y-as herbeiras brincaba co gando. Ainda levo n-os ollos pechados toda a lús do ceo y-os coores do val e das froliñas dos toxos, das xestas e das fragas mestas. Diante os ollos se me pon todo o feitizo qu'hoxe non podo ollar cando os paxariños cantan. Son unha ceguiña cega que sinte toda a quentura da Natureza, y-o agarimo das fermosuras que nos deu na terra Noso Siñor. Y-ás veces tremo, e sinto a dór na y-alma diant'os homes que lixan a Natureza y-esborrallan o feitizo das cousas. Loubo a Noso Siñor todol-os días, que me deixou cega, co-a imaxen de toda a fermosura que ollei limpa nos ollos.

Teño un fillo lanzal, afouto e forte com'un lobicán agarimoso e doce com'un año. O

meu Chinto ten toda a lús do ceo, a fermosura das albres da serra e das froles do val. Loubo a Noso Siñor que me deixou cega co-a imaxe feiticeira do meu filliño san e limpo, cando o ollei a vés derradeira. Y-ás veces tremo qu'as xentes ruins qu'avantan das cidades ôs picoutos, lixen o meu meniño, desfollen a y-alma do meu Chinto.

Son unha ceguiña cega. Quen fora meiga moura pra afogar no meu feitizo o que me fai tremar, o que me fai envellecer!...

Xa non s'oye, nin se vé â vella cega. Ó lonxe síntese un cantar:

Meu amor, meu amoriño,
Onde estás que non te vexo
Mórrome de saudade
E día e noite en tí penso.

A Siñora Sabela c'un brazado d'herba, y-o Siñor Gores c'un sachiño ô lombo, aparecen pol-o xardín adiante. Son vellos caseiros do pazo co-a ledicia dos labregos que sinten o achego da terra.

SABELA

¿Ti oyes cantar, Gores?

GORES

Óyo.

SABELA

¿Ti decátaste de quen canta, Gores?

GORES

Decato.

SABELA

¿Ti estás parvo, Gores?

GORES

Estou.

Óyese outra vés ô lonxe un cantar:

Estreliña do luceiro
Quen ten amores non dorme
Senon o sono primeiro

SABELA

¿E ti pensas que dí moi ben, qu'a nosa filla día e noite non pense mais qu'en Chinto, en falar con Chinto, en cantar pra Chinto?

GORES

Boeno, muller, boeno. Estache bó o conto... Haiche vagar! Queres que botemos un pito? *(Saca tabaco e fai un cigarro)* Verás...

SABELA

E ti és home? Deixamelle ir facer a cocedura pr'o cucho qu'ainda é mais home da súa casa que ti...

GORES

Vi-acá, amantiña, vi-acá. Non t'empentelles que xa sabes que ti és a miña parenta, e non hai moza com'a miña *(Queréndoa abrazar).*

SABELA

(Rifando). Seica vés de parrafeo, cristiano! Déixame de lerias...

GORES

Veño de boas, e non é porque veña de tanguer un neto, anqu'o botei acugulo... Y-a verdade é qu'está varil a serán pra un parrafeo...

SABELA

Arrabearas tí, argallante...
(Óyese o cantar lonxano,

Meu amor, meu amoriño
Onde estás que non te vexo
Mórrome de saudade
E día e noite en tí penso.

GORES

E mais sí. É a nosa filla! Boeno, e qué? E non che cantaba eu a tí tamén e repinicaba a gorxa millor qu'o crego nos responsos?

SABELA

Mais tí somellabas un home...

GORES

Somellaba, somellaba.

SABELA

Y-agora é a nosa filla quen canta, unha muller qu'adoece por un home... E tí pensas qu'ela vai ser pr'o Chinto? Ó noso criado! O fillo da meiga da Xestosa!

GORES

(Rascando tral-a orella). No eso sí... A verdade é que... Boeno, eu non che sei... O millor é que... Mira, ô fin has facer o que tí queiras.

SABELA

Estás bó mozo... No, ser! Quen t'oíra

y-habia creer qu'eu son quen manda. Ay, Goriños! Sempre te layaches moito.

GORES

E logo, que queres que faga? Que lle bata c'un sacho na testa ô Chinto? Que ll'espete un pau no curazón â Catuxa?

SABELA

Arrenegado! Non sexas súpeto, hó, non sexas súpeto...

GORES

O dito. Esnaquizo ôs dous e feito. Acabouse Chinto e Catuxa pechada n-unha arca, e tí...

SABELA

Boeno, eu xa sabes, Gores, que sempre t'aconsello ben. O Chinto ainda non é mal rapás; traballa ben, un mozo moi feito... e ben mirado...

GORES

Non é ruín, non... Un pouco enrabechado com'eu... E seica co seu porqué pr'as rapazas... com'eu....

SABELA

Calaras tí, vello sin dentes.

(Aparece Catuxa, filla de Sabela e Gores, de dazaoito anos, frol da montana. Leva un queipo y-un fouciño na mán.)

GORES

No, tí cantar, cantas ben, Catuxiña... Xa tua nai mo dicía

SABELA

Cala, condanado, cala. Non ch'abondou de leria?

CATUXA

Y-ainda non chegou o Chinto, meu pai?

GORES

Non cho vín, miña filla, pro xa decía tua nai qu'o Chinto habia estar lonxe cando tí cantabas.

SABELA

Ay que demo de moina estás tí hoxe, vello de xuncras!

GORES

Boeno, boeno, siñora Sabela... non é por mal...

CATUXA

(Toda afervoada e sin vagar) Logo vostedes non saben... Non saben o que pasou co can da siñorita, co que lle chaman o Tom, qu'é mesmo un lobo doente...

GORES

Estoupou? Beni-a Deus!

SABELA

Asi aganara il!

CATUXA

Pior, pior miña nai... Logo non saben o do Chinto?

GORES

Vaya, ei rapaza! Non bulas. Acouga. Verás. Vou ver se me decato... O que lle pasou ô can... O que lle pasou ô Chinto... A siñorita... Non, non entendo ben, rapaza.

SABELA

Conta, conta, Catuxa, que teu pai estache com'un pandeiro furado.

CATUXA

Boeno... Miren... Pol-o amor de Deus non me fagan arrenegar... qu'eu non sei que me da o corpo... que m-arripía... qu'algo vai pasar...

GORES

(Acariñando â sua filla) No estonces, conta, conta aixiña, bule meniña...

CATUXA

Foi logo do xantar... deixaron a ese demo de can, o Tom, ceibo e fuxiu, avantou pol-o valo da congostra, botouse ô señor Bieito que pasaba por alí o probiño, e senon chegan os homes hai unha disgracia...

SABELA

No ser... Arrenegado....

GORES

Boeno, e de Chinto qué?

CATUXA

Xa verá. Cos berros saiu a siñorita cos seus amigos e púxose a rifar con todol-os criados como non vín na miña vida... parecía tola... Dixo que non habia homes, que todos eran como nenas... e layábase mais pol-o can que pol-o probe siñor Bieito. Y-entón, vai e foise o Chinto e díxolle a todos qu'il era un home e que habia coutar o can e traguelo por unha orella.

GORES

E fixo ben...

CATUXA

Y-a siñorita ainda dixo que non habia homes. Y-o Chinto tamén com-un tolo non dixo mais, pegou un brinco e botouse a buscal-o can... Y-ainda non apareceu... Ay, miña nai, qu'o Chinto é un arroutado e non

sei que vai ser d-il. Imos buscalo, non si, mi pá?

GORES

Boeno, boeno, Catuxiña... estás que non aturas...

SABELA

Ay miña filliña, que t'enmeigaron...

CATUXA

E non é unha disgracea? Ímonos, meu pai.

GORES

Tí tamén?... Déixame a mín, qu'estas son cousas d'homes. Vou por unha fouce.

SABELA

Ten man, Gores, mira o que fas...

CATUXA

Eu tamén vou, que non acougo eiquí...

GORES

Ehí veñen as siñoritas. Calade!

(Aparecen pol-o xardín moi ledo e falangueiro o fato de xentes da cidade. Fany, a dona do pazo é unha fermosa muller de trinta anos, muller de Cosmópolis como os seus compañeiros, ceibe no mundo. Luisa a sua amiga é da mesma idade, separada do home. Fany toda vountade. Luisa toda frivolidade.

Os homes son o médico de moito nome Guillerme, d'uns corenta anos. Enrique, inxenieiro de vinteoito anos y-o vello sportman Adolfo, de sesenta anos.)

FANY

Qué, xa vos vades ó descanso?

GORES

Co-a sua licenza, ímonos indo, señorita.

SABELA

Si lles cumpre algunha cousa, mándenos, siñorita.

FANY

Ningunha. Descansade.

(Vanse Gores e Sabela).

GUILLERME

Xentes dos seus dominios? Non, Fany?

FANY

Eso é. *Very.*

ENRIQUE

Y-en toda a parte vexo súbditos seus, Fany...

ADOLFO

É groriosa a amistade de duas reiñas, pois eu non esquezo a Luisa...

LUISA

Oh meu xentil cabaleiro, que nunca esquece o cumprimento...

GUILLERME

Noso amigo é un home dos tempos vellos.

ADOLFO

Eso é chamarme vello?

LUISA

É chamarlle *gentleman.*

(Siguen falalando).

FANY

Non s'afai ainda n-estas terras, Enrique?

ENRIQUE

Fany, Fany, eu non sei si m'afago eiquí, mais sei ben que non sei saír d'eiquí.

FANY

É a beleza d'este país, o exotismo que vostedes atopan n-estas serras...

ENRIQUE

Non-o sei, porque eu non sei ollar mais qu'o feitizo de Fany, de vostede, Fany. Cando sera o tempo? Estou vivindo na eternidade, solagado na sua vida, no seu alento...

FANY

Cousas de xuventude... De xuventude?... Ainda non sei...

ENRIQUE

E logo? Que quere de mín? que sacrifizo quere?

FANY

Non, non digo eso. Vostede sabe ben o que é a xuventude, Enrique. Eu creo que nin vostede qu'ainda é un rapaciño, nin eu, que xa levo moita vida camiñada sabemos o que é a xuventude... Somos vellos...

ENRIQUE

Non xogue comigo, que non-o merezo...

FANY

Sonlle ruín pra vostede, non?

ADOLFO

Os nosos amigos camiñan pol-o azur.

GUILLERME

Queridiño, vexo que tamén queres voar...

LUISA

E ten as suas razós.

ADOLFO

Y-unha d'elas é que vostede vaime comprendendo.

LUISA

Pois deixemos voar ôs nosos amigos e falemos nós paseniñamente antr'as froles do xardín. Escoite. Adolfo...

(Vanse).

FANY

Deixemos agora esas cousas, Enrique... ô fin... Mire, voulle falar con craridade. Vostede nin xiquera sabe quen son eu...

ENRIQUE

Toda, toda a sua vida é o que me enmeigou.

FANY

Sabe vostede qu'eu nacín en ningures, filla de ninguén, e que son do mundo inteiro?

ENRIQUE

Si.

FANY

Sabe que desde neniña traballei nos circos e Music-Halls, que sei moito da vida dos homes?

ENRIQUE

Todo, todo.

FANY

E que fun casada c'un home dino de ser Rajah? Era un home! Decían as xentes qu'era un vello... Era un home. Non m'esquecín, non. Despois de correl-o mundo tivo o espréndido antoxo d'erguer, de crear na terra da sua nacencia este feiticeiro *chateau*... A que non comprende vostede eso? Nin qu'eu sinta o feitizo d'este niño d'un vello sentimental?

ENRIQUE

Non sei... Eu comprendo todo o seu, Fany... Mais vostede naceu pra outro mundo y-outra vida... O noso mundo, a nosa vida chea de beleza e d'artificialidade arrecendente... Son inxenieiro e sinto a beleza das construciós, sinto pouco a natureza.

FANY

Parolas e nada mais... Natureza e construciós, que mais dá? O meu mundo é outro. Quérese deixar levar pol-o ensono un pouqueniño?

ENRIQUE

Non estou xa n-un ensono â sua veira?

FANY

Imos facer que vostede y-eu y-os nosos amigos somos persoaxes d'un conto como monicreques levados por fíos, vivindo n-un país lonxano non tempo...

Non?

ENRIQUE

Entendo... Un conto de pastores, guerreiros e princesas.

FANY

Mais lonxano ainda... Alén do adianto do mundo, ispidos da civilización, de todal-as preocupaciós...

ENRIQUE

Que fermosa é a sua alma, Fany, tan chea d'ideaes meigos... Mais todo é un soño, un ademirabel soño... Y-a realidade pode ser mais fermosa.

FANY

Xa sabe que tamén eu son muller de realidás. Porque non ha ser feito o qu'eu maxino.

ENRIQUE

Os homes y-as mulleres eisí desprendidos de todol-os qu'en nós poñen os tempos, a sociedade y-a cultura non son de carne e óso, son símbolos somentes de forzas e de pasión... Y-eu sinto qu'o meu amor é un sentimento vivo en min, é meu, é de vostede, tal como a vin pol-a vez primeira e como a vexo agora.

FANY

Pois eu non. A min gustaríame ser un símbolo, unha forza ou unha pasión.

Boh! E quen sabe si ô fin todos somos eisí, somentes símbolos? E logo, a vostede que lle gusta ser n-este conto de monicreques que podíamos maxinar?

ENRIQUE

A min, o seu amante.

FANY

Déixese de lerias... *(Sacando do bolso unha caixiña de cigarettes).* Quere un Muratti? No fume, sinto ispiración... Pois eu quero ser, enténdame ben, quero ser eisí como unha reiña dos tempos vellos... E non se ría, porque sinón chámolle neno.

ENRIQUE

Non me río, non dubido que vostede sexa de verdade unha reiña.

FANY

Ainda me non entende... Eu quero decir unha reiña c'unha forza como de domeado-

ra. Domeadora! Na miña vida de circo sempre sentín a mais grande ademiración y-envexa pol-as domeadoras dos mais salvaxes animaes, sobre todo, dos lións... Ver os seus ollos acesos, bramando ampeantes, pra bouralos logo e britando a sua fereza, palpalos despois esmorecidos ôs meus pés...

ENRIQUE

E pra esmorecer ôs seus pés será preciso sentir denantes bater o ferro da domeadora? Ou é que a vida fireulle con moitas mágoas ou moitos doores...

FANY

Vai boa. E qu'a min non m'intresan as xentes do mundo que conezo. Unha xuventude aterecida... Homes que pra conquerir curazós de mulleres preséntanse xa como conqueridos... Y-eso é virilidade?

ENRIQUE

Pero é posibel que ningún home diante Fany poda resistir ô feitizo? Y-é o seu falar, o seu pensar, o seu arrecender qu'enmeiga...

FANY

Ainda non conseguín que vostede deixase de me falar como un de tantos homes... Estou farta de desilusiós... Lémbrase vostede de Chinto?

ENRIQUE

Quen é Chinto? Algún canciño?

FANY

É aquel rapás fermoso, salvaxe, forte que choutando botouse a facer o que ningún de vostedes fará... E teño a seguranza que traerá ô meu Tom, que non é un canciño senón un lobicán, pol-as orellas, como si fose un añiño.

ENRIQUE

Vostede non é boa, Fany. Gábase de facer sofrir. É posíbel qu'un cativo mozo d'aldeia a impresionase d'ese xeito?.. Xunte vostede estas imaxes: un fedento peisano que traba un can... Grand Hotel... Biarriz... Montecarlo.. Non vé que é cousa de risa?

FANY

Fai un pouco falaba vostede de símbolos... Vexo que non se decata... Eu penso qu'ainda hai no mundo moitas cousas que poden bater no curazón... E teño saudade...

(Entra Luisa, seguida de Guillerme y-Adolfo).

LUISA

Veño a que me libres d'un compromiso, Fany, Estes dous amigos tan intelixentes e tan compridos, falan d'amor e rifan, e queren qu'eu sexa xués...

FANY

Que é?

GUILLERME

Ningunha cousa d'intrés... O fidalgo Adolfo decía que amor é unha xentileza y-unha adoración... Tempos dos troveiros!

ADOLFO

Y-o médico Guillerme decía qu'o amor era un istinto y-ùnha esperencia.

LUISA

Que dí Enriqué?

ENRIQUE

Pra un parolar ô cair da serán, todo está ben... Non, Fany?

FANY

Eu non sei d'esas cousas. Soilo vexo qu'o meu Tom ainda non chega...

ADOLFO

E mais é unha divertida historia... Eu aposto pol-o pastor salvaxe.

GUILLERME

Y-eu aposto pol-o lobicán... Non se deixará coller.

LUISA

E non se podería apostar pol-os dous? Sempre rifando os bós amigos.

ADOLFO

E vostede de cote pombiña de pás.

ENRIQUE

(Ollando ô xardín) Que cousa é aquela qu'aparece por alí?

LUISA

O Raposiño!

GUILLERME

Un ex-home, e parece un bó caso.

ADOLFO

Xa está o médeco en funciós.

LUISA

Respetabres amigos, o Raposiño é un parvo d'estas terras e como todol-os parvos, mais sábeo que moitos sábeos. É eisí como un bufón.

FANY

O bufón do noso Reino...

(Entra o Raposiño. É un home pequeniño como de corenta anos qu'anda collido a un

pau, debrado o corpo, co peito afundido. Non pode erguel-a cabeza e pra mirar á xente revira a cara e torce os ollos. Ten sempre unha branda surrisa de parvo y-unha voz agarimosa).

O RAPOSIÑO

Moi boenas tardes, fermosas siñoritiñas e nobres cabaleiros... E logo, non haberá unha esmoliña pr'ô Raposiño? Pol-as suas obrigas! Uhna cadeliña ou un anaquiño de pan, anque sexa pequeniño...

FANY

Tesnos que cantar algo, Raposiño... Estes siñores non creen que tí sabes moitas cousas.

RAPOSIÑO

Moitas, d'este mundo e do outro, e tamén das ánimas qu'están padecendo... Pol-a sua memoria, unha cadeliña... Ou queren que lles conte a historia da galiña y-o raposo, o Migueliño, o Pico-Pico, ou o casamento do piollo y-a pulga...

ADOLFO

Non, non por Dios, Raposiño.

ENRIQUE

(Dándolle unha cadela) Toma, Raposiño, e dí o que tí queiras.

RAPOSIÑO

Nobre cabaleiro, que Deus llo pague e qu'unha fermosa dama lle dea agarimo... Xa ten ollos beiladores e trazas de fino amante... Pol-as súas ánimas...

Pater Noster pequeniño
Guíame por teu camiño
A il fun, a il cheguei
Tres Marías encontrei
De correr desalentadas
E todas tres acoitadas
Perguntando por Xesús
Xesús estaba na crús
C'os peciños a sangrar
Os dous encravados n-ela
Chamando por Madanela
Que llos viñese limpar
Tente, Madanela, tente
Non nos fagas descravar
Tente pol-as cinco chagas
Que ainda llos vas magoar
Pequeniños e grandiños
A todos hei de xuntar
E no día do Xuicio
Ôs milloriños salvar

Y-a todas siñoritiñas meigas e nobres cabaleiros, qu'o Siñor llo pague.

FANY

E tamén sabe beilar o Raposiño, con moita grácea.

GUILLERME

É intresante, un fermoso caso d'estudo.

LUISA

Raposiño, e que lle dixo o corvo á formiga?

RAPOSIÑO

—Formiguiña, que guapa estás!
—Fago ben, que tí non mo dás.
—Queres casar comigo?
—E que m'has facer?
—Chuur, cai cai, corrá.
—Non, que me matarás.
Chega o lagarteiro
e dille mirándoa:
—Formiguiña, que guapa estás!
—Fago moi ben, que tí non mo dás.
—Queres casar comigo?
—E que m'has facer?
—Pli, pli, pli, pli, pli, pli.
—Non que m'arruñarás.

ENRIQUE

Y-a formiguiña non casou con ninguén?

RAPOSIÑO

Veus'o carriciño
E dice mirándoa:
—Formiguiña, que guapa estás!
—Fago moi ben, que tí non mo dás.
—Queres casar comigo?
—E que m'has facer?
—Amarte a morrer!
—Comigo casarás...

ADOLFO

Eso está moi ben, Raposiño. Tóma a cadeliña... E non t'esquezas de mín.

GUILLERME

E tí non te casas, Raposiño?

RAPOSIÑO

Ejejé! que demoro... Unha moza garrida, ben axeitada e limpa, s'ela quixera... que demoro!

FANY

É moi bó amigo, o Raposiño, e xa sabe que sempre ten acolleita na miña casa.

RAPOSIÑO

Xa ven a noite e brincan os lobos ôs camiños, e xurde a Compaña. Damas bonitiñas, nobres cabaleiros, que Nosa Siñora de Gundián lles valla y-o Corpiño lles ampare contra un mal d'ollo.

(Óyese ô lonxe un forte aturuxo na pás do anoitecer).

ADOLFO

Que berro é ese?... Non peligramos?

FANY

O Chinto!

ENRIQUE

O seu can, Fany.

FANY

O meu lionciño novo!

(De novo un aturuxo mais preto, repinicando, quente e salvaxe racha o silenzo da hora.)

LUISA

Meus amigos, agora vaise decidir a aposta. Paréceme que lle toca perder a Guillerme. Ehí ven o mozo arriscado.

GUILLERME

Xa ven vostedes, miñas siñoras, como nos adoa a natureza facéndonos como neniños. Que cousas tan sinxelas entreteñen ôs homes do mundo da cultura n-estas terras tan lonxanas do noso mundo. Xa vemos como é posibel un renacemento no colo da natureza. Terapéutica espirtual e física.

ADOLFO

Non, non. A natureza é fermosa pra vela fuxir ô correr do auto. Hai moita humedade y-a mín eses berros y-estas xentes, como cousa exótica n-un circo, moi ben; outra cousa, non.

ENRIQUE

Mais o certo é, Adolfo, que a vostede intrésalle ben o trunfo do home ou do cán.

ADOLFO

Un intrés mais pequeno qu'o da nosa partida de pocker.

FANY

Ainda non saben vostedes ollar ben as cousas grandes e recoller a intensidade das emociós.

(Síntese un ledo barullar de xentes y-un novo aturuxo de trunfo. Aparecen Gores, Catuxa, o chauffeur y-o groom e tras eles, Chinto, un mozo de vinte anos, forte, ergueito, con ollos de neno, que co-a mais grande sinxeleza se trocan de doces en feros, como espello de pasiós primitivas. Ven co-a camisa rachada chea de sangue, o peito descoberto, a testa ô aire y-os cabelos revoltos).

CATUXA

O Chinto, siñorita! Chegou! Diol-o trouxo con ben!

CHINTO

Mateino! Siñorita, non ll'hai que facer... Matei o can!

FANY

Tí que dís! que matachel-o Tom?

CHINTO

Sintoo ben, siñorita! Unha mala fada! Non me rife, siñorita. Tivo que sere.

FANY

E tí sabel-o que dís?

CHINTO

Prégolle que non me rife, qu'ainda o sangue me brinca nos ollos...

FANY

E tí eres o home valente? Pra matal-o abondaba eu. Calquera, c'un tiro...

CHINTO

Un tiro! Vostede que crê! nin tiro, nin pau, nin coitelo... Abondaron as miñas maus.

GORES

Siñorita, élle fillo d'unha meiga!

CATUXA

Conta, Chinto, cóntalles...

CHINTO

Pois conto... *(Todo afervoado).* No regueiro da Laxa vin o can e boteime a él pr'o coller, y-o chegarlle, brincoume ô peito, esnaquizoume a roupa, e chantoume os dentes que semellaba un lobo adoecido. Ô vel-o sangue que me corría, abraceime a él e non puden aturar mais. Y-a rolos pol-o chán. Apertei, apertei, y-o can c'os ollos revirados qu'arrepiaban, mordía a eito, y-eu a apertar y-él a rencher os dentes... aganeino... Non ll'hai que facer!

FANY

E tí coidas que ch'imos creer ise conto? E

que t'ibas botar de valente diante d'uns siñoritos e da tua noiva?

CHINTO

Ehí á veira da horta está o can sin feridas ainda c'os ollos abertos... Y-eiquí está o meu peito.

FANY

É un bó conto conto pr'ôs cegos. Hai pra rir un pouco...

ENRIQUE

Ê certo, Fany; é millor botal-o feito a risa.

CHINTO

Quen se rí? Ninguén se rí de min? *(De xeito salvaxe).* Nin siñoritos nin o demo!

FANY

E tí quen eres pra falar sin meu permiso? Gores: non quero ver ese rapás mal criado. Ou el, ou tí, afora... *(Dirixíndose a Luísa, Enrique, Adolfo e Guillerme).* Meus amigos, paréceme que xa bastou de diversión de lobos e de canciños, non?

(Vaise cara a casa).

GUILLERME

A verdade é que a historia é divertida.

ADOLFO

Non me gustan moito estes deportes montañeses.

FANY

(Dirixíndose ô chauffeur y-ô groom). E vós eiquí quediños, non? Ninguén sirve...

LUISA

E da aposta, Adolfo? De quen é a sorte?

ENRIQUE

Do can, non, dende logo...

GUILLERME

Pois non crea, é un verdadeiro probrema.

(Saen).

(Quedan na escea Chinto, Gores e Catuxa).

GORES

Fixéchel-a boa, hó! Y-eu que te viña gabando por valente! Váichese pôr boa a Sabela!... Y-eu sin decatarme de que matando ô can, o can morrera!

CATUXA

Meu pai, xa abondou. Non lle berre vostede ainda...

CHINTO

Boeno, e qué? Voume e ninguén ten que falar mais.

GORES

No, eso sí. Non ten volta. Síntoo ben, y-ainda quen sabe o que será... Deixa andal-o mundo, Chinto. Vaite! E que demoro!.. Xa veremos... Deica mañán. *(Vaise).*

CATUXA

Chinto!

CHINTO

Que queres, rapariga?

CATUXA

Chinto!

CHINTO

Déixame!

CATUXA

Eu quérote o mesmo, Chinto!

CHINTO

Cantuxiña, eu non sei o que teño; eu adoezo.

CATUXA

Acouga, Chinto. Non t'enrabeches... E ten razón meu pai. Xa veremos... Eses siñoritos sonche como tolos.

CHINTO

Y-eu non sei. Eu son fillo d'unha meiga!

CATUXA

Que vas ser tí! O que eres ben sei eu... *(Doce).* E tí tamén. Non ves qu'eles hanse d'ir d'eiquí, e que nós quedamos?

CHINTO

Catuxiña, estou cheo de xenreira... e somentes oirche falar, xa se me pon ledo o curazón... Catuxiña, anque me vaia, tí non m'esqueces, e non? Y-hemos parrafear na herbeira, e na fonte do Cruceiro, y-hasme agardar...

CATUXA

Y-has avantar o valo pol-as noites, y-eu agárdote na porta ô luar... Mais ainda dame o curazón que non te vas.

CHINTO

Voume, Catuxiña, voume... E voume xa esta noite.

CATUXA

Non te vas, non quero que te vaias, Chinto.

CHINTO

Y-ainda vouche dicir... Mira, Catuxa, eu quero ser rico, eu quero ser tan rico com'eses siñoritos; mais qu'eles. Hei de ter cartos pra mercar este pazo, y-os eidos... Y-hémonos casar no pazo tí e mais eu, y-hemos ter moito gando, moito ben...

CATUXA

Eu quérote com'eres, Chinto. Dame medo que sexas rico.

CHINTO

Moitas veces que rubín ô curuto da Hermida y-ôs picoutos do Testeiro, ô vere tantas terras ô lonxe, e mais lonxe outros montes, y-outros serras, sentín un degaro de camiñar alén, mais alén... E dábame unha tristura fonda... Quero vel-o mar... E parecíame qu'estabas á miña veira, e que me levabas voando... Pregunteille ô siñor abade si América é moi lonxe, e díxome que non... Catuxiña, co teu agarimo, quero ser rico... Quérome ir, pra volver outra vés e te bicar...

CATUXA

Y-eu teño medo de te perder. E non estamos xa ben, xuntos os dous? Non te vaias Chinto. Dame medo.

(Aparece Fany amodiño c'unha doce surrisa, y-ô vela, estremécese Catuxa, e semella que vai fuxir).

FANY

Non tremedes, Catuxiña, que non vos vou facer mal...

CHINTO

Eu non tremo, nin ela ten porqué.

FANY

Teño que te falar, Chinto.

CATUXA

Siñorita, xa anoitece. Co-a sua licenza, voume.

FANY

Non tés porqué te ir, neniña... Si eu quérote ver leda. Porque choras?

(Agarimándoa). É que non te quere Chinto?

CATUXA

É que o Chinto vaise, siñorita...

FANY

Boeno, filliña, non t'acores. Déixao da miña conta. Acouga agora. Deica mañán.

(Vaise Catuxa).

(Chinto, de pé, desafiante).

FANY

Qué? A Catuxiña quérete moito, non?... Seica me tés moita xenreira, Chinto... Fun un pouco ruín contigo, a verdade... Non me queres falar?

CHINTO

Eu non lle fixen a vostede ningún mal... nin a ninguén, pra que se rian de min.

FANY

Déuche vergonza que che rifase?

CHINTO

Dou, e tamén de non lle bater ôs que se riron.

FANY

Queriasme bater a min?

CHINTO

Vostede é unha muller...

FANY

Tí eres com'un toxo bravo, Chinto... Tamén eres eisí con Catuxa? Eu ben sei que non. Nin-o merece ela, que parece unha pombiña branca, y-arrecende a roseira y-é a tua ruliña, non?

CHINTO

Siñorita...

FANY

E tés que querela moito, moito...

CHINTO

Quéroa com'o meu sangue.

FANY

E non pensáchedes ainda en casarvos? E que tés que ganar moitos cartos pra traela feita unha reiña?

CHINTO

Non teño cartos, non, nin facenda pra ela... E vostede botoume...

FANY

Ainda non-o esqueciche? E tí pensas qu'eu son tan ruín? E que vas facer agora?

CHINTO

Camiñar alén da serra, coller car'ô mar, pr'América.

FANY

Tamén tí pensas qu'o ceo está en América! Eu sei ben o que é América. Non ch'aconsello que busques terra allea...

CHINTO

E logo?

FANY

Quero que ganes cartos sin saír d'eiquí, qué te fagas rico eiquí, pra te casar con Catuxa, pra facela a tua muller, pra ter pretiño de tí sempre a pombiña branca qu'arrecende a roseira...

CHINTO

Siñorita... Non fale eisí...

FANY

Vaste quedar na miña casa. Vaste quedar servindome a min, e ganarás mais cartos que n-América... Y-axiña. Dende mañán... Dende hoxe... Dende esta hora.

CHINTO

Siñorita... Non sei... Vostede si que é a pombiña da Nosa Siñora...

FANY

Non che pregunto si queres ou non... Mándocho. Decátaste ben? É que cho mando.

CHINTO

Y-eu que vou facer?... Non merezo nada... non-o merezo...

FANY

Mañán saíndo o sol, na miña casa, y-ó meu servizo... Chinto, non aturuxas agora?

(*Vaise*).

(*Queda Chinto primeiro c'os ollos baixos e logo vaiña seguindo co-a vista, sin fala e sin saber que facer, detido n-unha relixiosa admiración. Antre as sombras sai a voz da meiga cega*):

Pr'onde queres voar, filliño? Cal é, meu Chinto, o camiño por onde os *ventos te levan* y-os *ventos te tran?* Non esquezas, miña xoya, o agarimo da tua nai sin agarimo..: Non vexo a lús do mundo, e quérote no meu camiño...

CHINTO

Alá vou, miña nai, miña naiciña qu'eu non sei que *ventos me levan*, que *ventos me tran*.

A VELLA

A nóite de San Xoan te bendiga, y-a frol da xesta do mayo t'ampare, com'eu t'agardo cada día e cada noite...

BAIXA O PANO

UNHA LECCIÓN DE LOUSADA DIÉGUEZ

Poñía Lógica na aula de Latín, un aula que sempre cheira a examen de ingreso, mesturanza dos cheiros da tinta e do papel, bancos mouros, paredes núas; pero a Ética dábase na clase de Agricultura, arumada pol-as resinas das coníferas da Diputazón, cos seus bós bancos de castiñeiro, i-as suas paredes cubertas de láminas con grandes arbres, rexos e perfeitos arbres-tipos, de terras lonxanas e degaradas. Tomaba a lista de memoria e non acougaba moito no sillón: sentábase no esquinal da mesa, a longa mesa cuberta de pano azuado, a leira chá que outros días percorrían co seu renxer de xoguetes caros os modelos de arados e de sementadoras; viña a sentarse cabo de nós, en calquer banco, ou daba voltas de un lado a outro. Por eso os libros de Ética e Dereito tiñan sempre as páxinas sen lixo, porque podía él vir a collelos. Tampouco entraban en aquela clase as novelas, porque ninguén sentía o cansancio das clases longas en que bule o anceio de que renxa a porta, cando o badel dá a hora, nin anque alguén o sentise se arriscaría a soster a ollada bulrista que lle botaría D. Antonio, por entre os lentes e o sobrancello.

Recórdome alí, a carón de Argüelles, o forte mozo que alanca agora con paso deportista pol-os vieiros industriales de Strasburgo, en leda ronda de cántigas cos belgas i-os rusos; despois de Piñeiro, cos olliños picareiros a frolecer romances de ardicias. Diante, as rapazas: Dorinda, Milagros, Consuelo...

Pero hoxe non están elas, dispensoulles Don Antonio a clase, e nós unha miga acorados, así soios, sin ter diante o peitoril das mozas: fresca vexetazón das brusas e dos echarpes, testas loiras, testas mouras a se incrinaren sobre as libretas, ledas vocíñas a comentaren solermiñamentes. Don Antonio dispensoulles a clase pra ter con nós unha lección íntima, denantes de que remate a nosa compaña.

Estamos soios con él por primeira vez, e sentímonos un pouco espidos, éntranos na i-alma a friaxe do primeiro baño da tempada, cando a pel ceibe se arrufía ô bris levián e branca da mañán. O medo oculto, aquela mágoa do peito que nos afoga os días en que algo malo nos está reservado preme o paxaro do peito. É como unha primeira confesión.

O mestre sabe porqué non se lle contesta a algunha lección, e lee segredos ô redor dos nosos ollos, o mestre leva conta dos que lixan os quince anos no «Bar Carrillo», dos que entran de noite na «Buena Armonía», dos que mercan novelas na casa de Paredes, anque vaian recatando o corpo, achegados ás colunas do soportal. E tamén coñece a que horas pasan algúns pol-as rúas, cara aquí ou cara alá. Nunca falou con ninguén de esto, nunca berrou a ninguén, non sabemos porqué, pero decatámonos de que o sabe. E hoxe falará, estamos certos. Cicais conte os segredos que cada un ten pra os outros, cicais disolva a derradeira porta da cibdá divisada ô lonxe dende a infancia, cicais rache os derradeiros sellos do libro dos misterios que percuramos leer ás furtadelas nos diccionarios e nas fisioloxías e que ledamente entrevemos nas conversas dos pasillos en días de chuvia. Pero non é ledo o noso anceio de hoxe.

Don Antonio acentúa o sabor da intimidade, ergue a pulso o sillón ca man dereita, estende o brazo e pecha sin baixar da tribúa unha ventán distante. Bateu a marca. Rega os bancos un respiro de orgulo, e él, moi roxo, moi roxo, morde a labre que estrana a falla do xaruto, limpa os lentes e escomenza: «Nós os mozos...»

Esta lección 2.ª quedará en branco nas libretas, as prumas non corren sobre a branca pista do papel, non vagan os ollos pol-os grandes arbres tipos, nin se abanean os pés arelando o futbol da Gran Vía. Faise en nós un craror que anima e afoga, un deslumbramento que irá con nós toda a vida.

O mestre traza o cadro limiar da lección n-unha conversa de cordial desorden. Fálanos do mais fondo probrema da Ética. Fálanos da nacenza do honor pol-a fortificazón da voluntá, de que non é mais valente o que non sinte o medo, senón o que o sinte e o vence, da gran crisis en que se define todo o porvir da mocedade, da sensualidá. «O mozo ha de ser mozo si quer chegar a ser home». Hai unha evocazón da Europa tanguista da preguerra, e unha visión da reacción da post-guerra, que en aqueles días escomenzaba a definirse.

Despois o mestre entra mais fondo, en nós. Quen lembrara aquel eloxio da castidá vivificante, aquel endereitarnos cara un ideal, cara unha afición, cara unha constante actividá, pra gardar a nosa mocedade! Despois, a gabanza da muller, aquela beleza en que él adouraba a Dios, a fermosa dona, a irmán, a nai que tiñamos de lembrar frente ós que soio a buscan como instrumento de pracer.

Logo o mestre escomenza paseniño a exposizón da lección. Ô afondare no que sempre tratamos ledamente quéimanos a i-alma. Porqué teríamos tomado a xogo todo aquelo? Porque os nosos pais non nos falarían así?

Tememos que remate, quixéramos que esta fonteliña crara latexase sempre perto de nós. Quixéramos enroitarnos no canle limpo das suas augas.

Rematou: «que cando os outros se murchen, teñamos nós creado un pobo».

Erguémonos calados e saímos sen falar. Fora, as rapazas baralleiras preguntan o qué nos dixo Don Antonio. Ninguén responde. Xa lles falará a elas. Saímos. Cada un, un camiño. Pero hai quen se detén e volta. Algúns tópanse na porta do mestre.

XOSÊ FILGUEIRA VALVERDE

Arquivo Filolóxico e Etnográfico de Galiza

APUNTES DE GEOGRAFÍA LEXIGRÁFICA GALEGA

ALGUNHAS VERBAS D'USANZA CORRENTE EN LOVIOS (OURENSE)

ACUBILLAR=Cobixar.
ANEL=Anillo.
ALIANZA=Anillo.
APOUPAR=Aturuxar.
APOUPO=Aturuxo.
ASA=Áa ou ala.
ASAÑAR=Inflamar.
AZO=Aceiro.
AZURRIAR=Azaparrar.
BANDELLO=Anaco de terra.
BEIXO=Beizos.
BOEDO=Cana das bombas.
BOQUEIRO=Portelo, portairo.
BUFETE=Mesa pequena.
CABALIÑO DO DEMO=Libélula.
CALUNIA=Clás.
CALLAO=Terra endurecida.
CANECO=Cántaro.
CARA DESLAVADA=Sinvergonza.
CARRADOIRO=Camiño pra levar o esforzo ás leiras. (1)
CASCALLO=Madeira miuda.
CATALIÑAS (sintir)=Ter saudades.
CAZOLA=Tixola, sartén.
Ce=Sién.
CEIBAR (os bois)=Desxunguilos.
CEIMENTOS=cimentos.
CLAVO=Verruga.
COIRA=Ramera. (2)
COVELLEIRA=Col, coella.
COVELLA=íd.
CROÑA=Culata. (3)
CHAIRO=Chao, llano.
DESURRAR=Desaugar.
DESURRO=Desaugue.

(1) Derivado de *carrexar* ou *carrear*, indicando o camiño por onde vai o carro.
(2) *Coira* sinifica *peleza* ou *pelica*. É un despeitivo.
(3) Cf. *coroña*.

DEVANDIÑA=Desafío.
ENDRÓMENAS (é un)=Un armadanzas.
ÉNGOA=Fiemón.
ESCÓUPARO=Escarabello d'auga.
ESGURRUCHAR=Escurrichar.
ESPIÑELA=Espiñazo.
FACHUQUEIRA=Facho.
FATÍA=Rebanada.
FOLOSO=Deble, cobarde.
GUIZGUIRRIO=vencexo, avión (paxaro).
LESMIA=Babosa.
LISBOAU=Natural de Lisboa. (1)
LONTRA=Nutria.
MATULA=Mochila.
NIQUIFATE=Insinificante.
OUVIAR=Ouvelar.
PADIEIRA=Pedra que está enriba da porta. (2)
PANELA=Pota, cú.
PARAFÚS=Tornillo.
PATRICIO=Petrucio.
PEDRÉS=de côr cincenta.
PRESUNTO=Touciño.
RAXADO=de côr antre marelo e bermello.

(1) Port. *Lisboeta*. Igual que *limiau, mazidau, caldelau, queixalau* etc.
(2) Pode ser a pedra sobre que vai a *padia* do tellado.

RENDAR=Arrincal-as herbas.
SOBEXAR=Sobrar.
SOBRECEO=Teito.
SOUGAR=Sabugar.
TALOURA=Vara moi longa.
TAMUNADO=Regular, pasadeiro, nen alto nen baixo.
TATO=Tatexo.
TIXOLO=Ladrillo.
TOLA=Bocairo aberto no rego.
TOMBA=Remendo nos tamancos.
TRAMBOLLA=Esbarrecada, rebolo.
TRAMOYEIRA=Mintireira.
TREIXADA=Terbón.
ULLEIRO=Illó (pantano). (1)
VERDOSIÑO=Verdecillo.
VITALLO=Comida pr'os paxariños.
XACA=Alxibeira.
ZALOUGAR=Enxuagar.
ZARAMELA=Salamántiga. (2)
ZARRIZO—As costas. (3)

(Recollidas por XOQUÍN LOURENZO.)

(1) *U* por *i*: de *illeiro*. Ex. *Ulloa=Illoa*.
(2) N-outros lados, *saramela*.
(3) N-outros lados, o espiñazo.

Imprenta NÓS, Real, 36-1.º A CRUÑA

F. ROMAN E SACO

DROGUERIA e FARMACIA

Pereira, 19 — OURENSE — Teléfono 28

A hixiene nos nenos

é a garantía da sua saúde física e moral o día de mañá.

No diario aseo dos nenos emplee o **"Jabón Sales de la Toja"**, único que ás suas altas calidades meicifás xunta toda a finura e prefume d'un xabón de tocador.

Contribuie ô perfeito desenrolo das criaturas e evita o perigo da escrófula e o raquitísmo.

1pta PASTILLA

JABÓN LA TOJA

ÚNICO EN EL MUNDO

O Xabrón da Toxa é o mellor. Honra á Galicia no mundo enteiro

P A R D O

ÓPTICO CENTÍFICO

Preguntoiro, 32 — SANTIAGO

an Andrés 50 — A CRUÑA,

CASA EISCRUSIVAMENTE ADICADA A ÓPTICA CENTÍFICA

FOTOGRABADO

Si quer qu-os seus fotograbados sexan o mais perfeito posibres, convenlle envialos aos

Talleres de fotograbado ESPASA-CALPE S. A.

Ríos Rosas, 24-Apartado, 547 MADRID

Droguería e Farmacia

LUIS FÁBREGA

Progreso, esquina a Luís Espada

OURENSE

MERQUE VOSTEDE

Plumeiros **RAFIUM**

De mais dura qu'os de pruma e limpan millor. Véndese en todol-os estabrecimentos do ramo

Andrés Perille - OURENSE

BODEGAS GALLEGAS, PEARES E OURENSE

Viños finos de mesa: Tinto TRES RIOS. Blanco BRILLANTE

LOS GALLEGOS blanco e tinto

Macía e Valeiras, Apartado 18 - Ourense

Sanatorio Quirúrgico de San Lorenzo

SANTIAGO DE GALICIA

DE LOS PROFESORES

D. Fernando Isina y **D. Antonio M. de la Riva**

CIRUJANO — GINECÓLOGO

Establecimento dotado de todol-os elementos que exixen a terapéutica e a hixiene modernas, situado nas aforas da poboazón, moí cerca do paseo da Ferradura

Teléfono número 195

Pra detalles, calquera dos Direitores ou o Médico interno